

**UOT 94(479.24)**

**Z.H.Kərimov**

*Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti*  
*zakir.kerimov.1955@mail.ru*

## **AZƏRBAYCAN TARİXİNİN ƏN BÖYÜK BEYNƏLXALQ TƏDBİRİ: COP29**

<https://doi.org/10.30546/170899876.72.04.2024.030>

***Açar sözlər:** tərəflər, iqlim dəyişiklikləri, ada dövlətləri, iqlim maliyyəsi, karbon emissiyası*

İqlim dəyişikliyi yaşadığımız dövrün ciddi problemlərindəndir. Məqalədə iqlim dəyişikliyinə bəzi səbəblərdən, onun insan həyatına və təbiətə böyük ölçüdə vurduğu ziyanlardan danışılır, bəşəriyyəti yer kürəsini iqlim dəyişikliklərinin yaratdığı fəlakətlərdən xilas etmək üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının gördüyü tədbirlərdən, o cümlədən xüsusi sessiyalarından bəhs olunur. Məqalədə göstərilir ki, bu tədbirlərdən ən möhtəşəmi 2024-cü il noyabrın 11-23-də Bakı şəhərində keçirilən BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) oldu. Paytaxt Bakı bu nüfuzlu beynəlxalq tədbirə layiqli ev sahibliyi etdi. 196 ölkədən gəlmiş, 76 mindən çox iştirakçı, o cümlədən 80 prezident, vitse-prezident və baş nazir iqlim dəyişikliyi fəsadlarına qarşı mübarizə yollarını müzakirə etdilər. Məqalədə vurğulanır ki, burada qəbul olunan qərarlar dünyanın bu günü və gələcəyi üçün çox əhəmiyyətlidir. Xüsusən iqlim dəyişikliyi fəsadlarına qarşı böyük maliyyə ayrılmasının önəmi qeyd edilir. Tədbir Azərbaycanın dünyada tanınmasında misilsiz rol oynadı, ölkəmizin müxtəlif sahələrdə dünyaya inteqrasiya etməsinə yeni imkanlar yaratdı.

**З.Г.Каримов**

## **КРУПНЕЙШЕЕ МЕЖДУНАРОДНОЕ СОБЫТИЕ В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА: COP29**

***Ключевые слова:** стороны, изменение климата, островные государства, климатическое финансирование, выбросы углерода*

Изменение климата является одной из серьезных проблем нашего времени. В статье рассматриваются некоторые причины изменения климата и огромный ущерб, который оно наносит жизни человека и природе. В статье рассматриваются меры, принимаемые Организацией Объединенных Наций для спасения человечества от катастроф, вызванных изменением климата, в том числе ее специальные сессии. В статье указывается, что самым ярким из этих событий стала 29-я сессия конференции сторон Рамочной конвенции

ООН об изменении климата (КС-29), проходившая в Баку с 11 по 23 ноября 2024 года. Столица Баку стала достойным местом проведения этого престижного международного мероприятия. Более 76 000 участников из 196 стран, в том числе 80 президентов, вице-президентов и премьер-министров, обсудили пути борьбы с последствиями изменения климата. В статье подчеркивается, что принимаемые здесь решения очень важны для настоящего и будущего мира. Особо подчеркивается важность выделения крупных сумм денег на борьбу с последствиями изменения климата. Мероприятие сыграло беспрецедентную роль в признании Азербайджана в мире, создало новые возможности для интеграции нашей страны в мир в различных сферах.

**Z.H.Karimov**

### **THE LARGEST INTERNATIONAL EVENT IN THE HISTORY OF AZERBAIJAN**

**Keywords:** *parties, climate change, island states, climate finance, carbon emissions*

Climate change is one of the major challenges of our time. The article examines some of the causes of climate change and the enormous damage it causes to human life and nature. The article reviews the measures taken by the United Nations to save humanity from climate change-related disasters, including its special sessions. The article points out that the most striking of these events was the 29th session of the Conference of the Parties to the United Nations Framework Convention on Climate Change (COP29), held in Baku from 11 to 23 November 2024. The capital Baku became a worthy venue for this prestigious international event. More than 76,000 participants from 196 countries, including 80 presidents, vice presidents and prime ministers, discussed ways to combat the effects of climate change. The article emphasizes that the decisions made here are very important for the present and future of the world. Particular emphasis is placed on the importance of allocating large sums of money to combat the effects of climate change. The event played an unprecedented role in the recognition of Azerbaijan in the world and created new opportunities for the integration of our country into the world in various fields.

Dünya hamımızın, bütün bəşəriyyətin yaşadığı böyük bir evdir. O, sürətli dəyişir, ekoloji mühit çirklənir, iqlim problemi yaranır, təbiət, canlılar məhv olmaq təhlükəsi qarşısında qalır.

Arktika və Antarktidanın buzları əriyir. Dəhşətli zəlzələlər, sellər, daşqınlar olur. Evləri, tarlaları su basır. İçməli su ehtiyatları azalır. İqlimlə bağlı insanlar öz yaşayış yerini dəyişir. İqlim dəyişikliyinə yaratdığı fəsadlarla bağlı olaraq yaşadığımız əsrdə bir milyard əhəlinin yaşayış yerini dəyişməsi gözlənilir [4]. COP29 başlamazdan öncə BMT-nin iqlim

dəyişmələrinin Cənubi Qafqaza mənfi təsirlərinə dair hazırladığı hesabatda regiondakı dağlarda buzlaqların əriməsi, Xəzər dənizinin suyunun səviyyəsinin aşağı enməsi, yağıntıların azalması kimi neqativ tendensiya qeyd olunmuşdur.

İnsanlar müharibələr törətmək, sənaye məhsulları istehsalını artırmaq və bu artım prosesində havaya karbon emissiyaları buraxmaqla planetin ekotarazlığını poza, təbii fəlakətlər üçün “əsaslar” yarada bilirlər. Daha çox qazanmaq hərisliyi sonda insanların özünə qarşı çevrilir.

1992-ci ildən başlayaraq Rio-de Janeyroda (Braziliya) BMT-nin İqlim Dəyişiklikləri üzrə Çərçivə Konvensiyası imzalanmışdır. Vəziyyətin ciddiliyini nəzərə alan BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı bəzi ölkələrdə 1992-ci ildən başlayaraq sessiyalar keçirərək yaranmış vəziyyətin qarşısının alınması, iqlim dəyişmələri fəsadlar törətməsinə dəyər önləyici tədbirlər görülməsi üçün geniş müzakirələr aparır. Tərəflər Konfransının Katibliyinin qarargahı Bonn şəhərindədir. BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üçün ilk konfransı ilk sessiyası – COP1 Berlində 1995-ci ildə keçirilmişdir [8].

2015-ci ilin dekabrında Parisdə keçirilən COP21-də 171 ölkənin qəbul etdiyi Paris sazişində razılaşmaya görə, 2050-ci ilə qədər atmosfərə atılan tullantıların həcmi sıfır səviyyəsinə endirilməli idi. Lakin D.Trampın ilk prezidentliyi dövründə ABŞ həmin razılaşmadan çıxdığını elan etdi. Halbuki ABŞ və onun Avropadakı müttəfiqləri havanı ən çox çirkləndirənlərdir. ABŞ gündə 19,4 milyon barel neft hasil edərək dünyada birini yerdədir. Qaz hasilatında da birincidir. Ona görə də ABŞ iqlim konfranslarında daim qeyri-konstruktiv mövqe tutur. Parisdə həmçinin dəyişiklikdən ən çox əziyyət çəkən kasıb ölkələrin ziyanlarını ödəmək üçün ildə 400 milyard dollar ödənilməsi istənilmişdi. Lakin 100 milyard dollar həcmində razılığa gəlinə də, heç həmin cüzi vəsait də toplanmadı. Paris sazişinin digər tələbi dünyada temperaturun orta global istiləşməsini 1,5 dərəcə Selsi səviyyəsində saxlamaqdır. Çünki karbon qazı global istiləşməyə səbəb olur. Karbon qazına nəzarət üçün dünya COP-da birləşir. Lakin maliyyə dəstəyi olmadan inkişaf etməkdə olan ölkələr təmiz enerji mənbəyinə keçid edə, karbon qazını azalda bilməzlər. Odur ki, COP-da iştirak edən dövlətlər yeni öhdəliklər götürməli və onlara riayət etməlidir [3, s.5].

Belə bir suala ortaya çıxır ki, nə üçün dünya səviyyəli COP29 tədbiri Azərbaycanda keçirildi? Məsələn burasındadır ki, Azərbaycan ətraf mühiti çirkləndirən ənənəvi yanacaq növlərindən (neft-qaz və s.) yaşıl enerjiyə (külək, günəş və s.) sürətlə keçid prosesinə xüsusi önəm verən ölkələrdəndir. Həm bu sahədə, həm də iri, beynəlxalq miqyaslı tədbirlərin uğurla keçirilməsində xeyli təcrübəyə malikdir.

30 illik işğal dövründə Ermənistan Azərbaycanın ekoloji sistemində görünməmiş miqyasda zərbə vurmuşdur. Azərbaycan işğala son qoyduqdan sonra təcili olaraq planlı şəkildə ekosistemin bərpasına başladı. İlk növbədə ərazilərin minalardan təmizlənməsinə start verildi. Sonra infrastruktur layihələrini həyata keçirdi. Yaşıl enerji keçid yolunda ciddi addımlar atdı: “Ağıllı kəndlər”, “Ağıllı şəhərlər” yaratdı. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur” yaşıl zona” elan edildi. BMT və dünyanın mütarəqqi qüvvələri bunları gördü və Azərbaycanın dünya səviyyəli bir tədbirə ev sahibliyi etməsini dəstəklədi.

Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Naziri Muxtar Babayev 2024-cü ilin yanvarında COP29-un prezidenti seçilmişdir. Bununla bağlı qərar COP 28-in dekabrın 11-də keçirilən plenar iclasında (BƏƏ, Dubay şəhəri) verilmişdir. Burada Ermənistan daxil Şərqi Avropa qrupu üzvü olan dövlətlər Azərbaycanın COP29-a ev sahibliyi etməsini dəstəkləmişlər [9].

2024-cü il noyabrın 11-23-də Bakıda keçirilən BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasında (COP29) 196 ölkədən gəlmiş, 72 min nəfərin (son məlumatlara görə 76 min nəfər), o cümlədən 80 prezidentin, vitse-prezidentin və Baş nazirin iştirak etdiyi möhtəşəm Sammitin əsas mövzusu dünya ölkələrinin ətraf mühitə mənfi təsir göstərən yanacaq növlərinin (neft, qaz və s.) və sənaye sahələrindən imtina edilməsi oldu. Çıxışlarda dünyanın xilasının alternativ enerjiyə (“yaşıl enerji”yə – günəş, külək, su) keçməyin vacib olduğu bildirilmişdir [1, s.10].

COP-29-un ilk günündə tərəflər arasında dörd maddə üzrə razılaşma əldə olundu. Noyabrın 12-13-də dövlət və hökumət başçıları arasında iştirakı ilə COP29 çərçivəsində Liderlər Sammiti keçirildi. Respublika Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 12-də Liderlər Sammitindəki çıxışında ölkəmizdə “yaşıl enerjiyə” keçid istiqamətində görülmüş və görülməkdə olan tədbirlər barədə konfrans iştirakçılarına məlumat verdi. O, əsas hədəflərdən birinin Avropaya nəinki Azərbaycanın, həm də Mərkəzi Asiyanın “yaşıl enerji”sini ixrac etməli olduğunu bildirdi: “Biz həmçinin ixrac bazarlarına diqqət yetiririk və Xəzər dənizindən başlayaraq Qara dənizin dibi ilə enerji kabelinin çəkilməsini nəzərdə tutan dığor mühüm enerji təhlükəsizliyi layihəsinin həyata keçirilməsi üçün tərəfdaşlarımızla fəal çalışırıq. Bu bizə Avropaya “yaşıl enerji” ixrac etməyə imkan verəcək. Yəni enerji Avropaya adətən borularla ixrac edilirdisə, bundan sonra ekoloji cəhətdən təmiz olan “yaşıl enerji” naqillərlə nəql ediləcək [7]. Prezident həmçinin Ermənistanın işğal dövründə Azərbaycanın bütün həyatına, o cümlədən ekologiyasına vurduğu ziyanı da bəhs etdi.

Qlobal iqlim dəyişikliyindən kiçik ada dövlətləri daha çox ziyan görür. Bütün bunları nəzərə alaraq, COP29-da əsas müzakirə mövzularından biri həmin dövlətlərə iqlim dəyişiklikləri ilə mübarizədə maddi və texniki dəstəyin

artırılması oldu. Prezident İ.Əliyev 13 noyabrda kiçik ada dövlətlərinin sammitində dünyanın inkişaf etmiş ölkələrini, xüsusən müstəmləkə keçmiş olan ölkələri ada dövlətlərinə yardım etməyə çağırdı. Azərbaycanın da bu məqsədlə 10 milyon dollar ayırdığını bəyan etdi [10]. Dünyanın iqlimini çirkləndirən əsas iri sənaye ölkələri: ABŞ, Çin, Fransa, Hindistandır. Çirklənmənin 80%-i bu dövlətlərin, 20%-i isə qalan dövlətlərin payına düşür.

Dünyada ekoloji problemləri onlar yaradır. Bu problemin yalnız üçdə birini həll etmək üçün 1 trilyon dollar tələb olunur. Bəzi iri dövlət başçılarının Bakıya gəlməməsinin əsas səbəbi də iqlimə vurduqları ziyanə görə daha çox ödəniləcək böyük məbləğdən boyun qaçırmaq istəyi idi.

ABŞ, Niderland, Avropa İttifaqı, Fransa prezidenti E.Makron COP29-un Azərbaycanda keçirilməsinə qarşı boykot kampaniyası apardılar. Onlar Avropa, xüsusən Afrika dövlət başçalarına təzyiq etdilər ki, boykota qoşulsunlar. Lakin alınmadı. Ermənistan həmişəki kimi özünü ikiüzlü apardı. Bir tərəfdən tədbirin Bakıda keçirilməsinə razılıq verdi, digər tərəfdən bəzi Qərb təşkilatlarına qoşularaq Azərbaycan kimi neft ölkəsində belə bir tədbir keçirmək olmaz, deyə hay-küy qaldırdı. Bu kampaniyada iştirak edənlər Azərbaycanı Qarabağda etnik təmizləmə aparmaqda, erməni separatistləri həbs etməkdə ittiham edirdilər.

16 noyabr 2024-cü ildə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyasının xarici siyasət məsələləri şöbəsinin müdiri Hikmət Hacıyev AzTV-yə açıqlamasında Ermənistan və Fransanın COP29 iştirak etməməsi məsələsinə toxundu. O, Konvensiyanın bütün tərəf ölkələrinə, o cümlədən Ermənistan və Fransaya dəvət göndərildiyini bildirdi. Konvensiyanın, demək olar ki, bütün üzvləri Bakıdadır Ermənistanın burada iştirakı Cənubi Qafqaz regionunda əməkdaşlıq, o cümlədən iqlim dəyişməsi problemi kimi vacib məsələnin müzakirə etmək üçün imkan verərdi. Ermənistanın isə dövlət strukturları Azərbaycana qarşı çirkin təbliğat kampaniyası aparırlar [5].

Bəzi ekspertlərin fikrincə Ermənistanı təmsil edə biləcək rəsmilər ona görə ilk gündən tədbirə qatılmayıb ki, Qarabağın işğaldan azad edilməsinə dair Prezident İlham Əliyevin çıxışındakı fikirlər dinləməli və toplantıda azad olunan şəhərləri də göstərən filmi də izləməliydi.

Yəqin baş nazir N. Paşinyan düşünüb ki, bu halda başçılıq etdiyi hökumətə qarşı ölkədə radikal müxalifət fəallaşar. Ona görə də bu tədbirin açılışında iştirak etməməyə qərar verir. Bütün hallarda Ermənistanın COP29-da iştirak etməməsi Bakı ilə danışıqlara təsir etməyəcək. Rəsmi Bakının mövqeyi belədir ki, COP29 tədbirinin Azərbaycan-Ermənistan sülh danışıqlarına aidiyyəti yoxdur. Nikol Paşinyan çox çalışdı ki, Bakı İrəvanla yarımçıq sülh sənədini imzalasın və o, COP29-da iştirak etsin. Bu baş vermədi. Bəzi təhlilçilərin fikrincə, Fransa prezidenti E.Makronun göstərişi

ilə Paşinyan bu tədbirdə iştirak etmir. Çünki Fransa-Azərbaycan münasibətləri həddindən artıq gərgindir. Bir sözlə, Fransa, Ermənistan, Niderland dövləti rəsmiləri tədbirdə iştirak etmədi. İran prezidenti Məsud Pezeşkian Bakıya COP29-a gəlmədi, bəhanəsi də bu oldu ki, İsrail prezidenti İshaq Hersoqun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti bu tədbirdə iştirak edəcək. Halbuki İsrail tərəfi əvvəlcədən bəyan etmişdi ki, o tədbirin ikinci həftəsində iştirak edəcək. İsrail prezidenti Hersoq COP29 qatılmamasının səbəbini Türkiyənin hava məkanını onun təyyarəsi üçün açmaması ilə izah etdi. Rəcəb Taib Ərdoğan bildirdi ki, istəsəydi başqa istiqamətdən gedərdi.

Dünyada iqlim böhranının yaratdığı fəlakətlərə və insan həyatına gətirdiyi ağır fəsadları aradan qaldırmaq üçün müəyyən tədbirlər görülür. Lakin bu problemin həlli üçün əsas həlledici amil iqlim üçün ayrılan maliyyədir. COP29-un da əsas hədəfi inkişaf etməkdə olan dövlətlərin iqlim maliyyəsi ayırmağa nail olmaq idi.

İqlim böhranından ən çox zərər görən ölkələr inkişaf etməkdə olan ölkələrdir. Onların iqlimlə bağlı ekoloji problemlərini aradan qaldırmaq üçün 1,3 trilyon dollar xərclənməlidir.

Tədbirdə çıxış edən BMT-nin Baş katibi A.Qutereş bildirdi ki, dövlətlər bu işə kifayət qədər maliyyə vəsaiti ayırmalıdır. Avropa İttifaqının prezidenti Şarl Mişel dedi ki, biz bu məsələdə birinci sıradayıq, bu məqsədlə 31 milyard dollar ayırıraq. İngiltərə baş naziri bildirdi ki, bizdən əvvəlki hökumət bu işə görə 2021-ci il mart-2026-cı il aprel müddəti üçün 11,6 milyard dollar ayırmışdı, biz buna əməl edəcəyik. Bundan əlavə irəliləyiş 10 ildə 75 milyard dollar ayırıraq. Dünya bankı isə 150 milyard dollar ayırdığını bəyan etdi.

Konfrans çərçivəsində 13 noyabrda Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin, Qazaxıstan prezidenti Qasımjomart Tokayevin, Özbəkistan prezidenti Şavqat Mirzoyevin üçtərəfli görüşü oldu, onlar “Yaşıl enerjinin inkişaf və ötürülməsi haqqında əməkdaşlıq” haqqında strateji saziş imzaladılar. İlham Əliyev sazişi “əlamətdar tarixi” hadisə adlandırdı. Xəzər dənizinin dibindən çəkiləcək elektrik kabeli Qara dənizin dibindən keçməklə Orta Asiya, Qafqaz və Avropa regionlarını birləşdirəcək. Bundan əlavə Prezidentlərin iştirakı ilə Azərbaycanın, Qazaxıstanın, Özbəkistanın, Səudiyyə Ərəbistanı krallığının energetika nazirləri arasında “Yaşıl enerjinin inkişaf və ötürülməsi sahəsində İcra Proqramı” imzalandı.

Ev sahibliyi üzrə müqavilənin mətnində məkanın ayrılması, kommunal, nəqliyyat, qeydiyyat, yemək və s. logistik şərtlər yer alır. Azərbaycan da bunu layiqincə yerinə yetirir. Ermənistan və havadarları nə qədər cəhd etsələr də, öz niyyətlərinə nail ola bilmədilər. COP29 bütün dünya gündəmini zəbt etdi. Mübaliğəsiz desək, dünya Azərbaycana toplaşdı.

“Ekofəalların səssiz aksiyası”nda müxtəlif ölkələrdən gələn fəallar ekologiyanın bərpasına inkişaf etmiş sənaye dövlətləri daha çox pul ödəməlidirlər, - deyə tələb etdilər.

COP29 aydın şəkildə dünyanın inkişaf etmiş Şimala və geridə qalmış Cənuba bölündüyünü göstərdi. Azərbaycan həm də qlobal Şimalla qlobal Cənub arasında bir körpü rolunu oynadı. Cənub Şimalın hegemonluğuna qarşı dirənir. Ondan ekologiyaya vurduğu ziyana görə iqlim maliyyəsi tələb edir.

Azərbaycanda keçirilən iqlim sammitinin əsas məqsədi iqlim maliyyələşdirilməsi idi. Liderlər sammitinin iştirakçıları bu məqsədlə 100 milyard dollar ayrılmasını müzakirə etdilər. 2025-ci ildən sonrakı dövr üçün yeni dəstək mexanizminin formalaşdırılması nəzərdən keçirilmişdir.

Lakin geridə qalmış ölkələr bu məqsədlə 1,3 trilyon dollar tələb edirdi. Ancaq nəticədə 300 milyard dollar ayrıldı. COP29 hazırkı çoxqütblü dünyada yekdilliklə bəşəriyyəti narahat edən məsələlərlə bağlı effektiv qərarların qəbul olunduğu iqlim konfransı kimi tarixə düşdü:

- Bakı Maliyyə Məqsədi (BMQ) barədə razılıq əldə olundu;
- Paris sazişinin 6-cı maddəsi tam şəkildə işlək vəziyyətə gətirildi;
- İtki və Zərər Fondu tam şəkildə institutlaşdırıldı;
- Bakı Adaptasiya Yol Xəritəsi yaradıldı;
- Yenilənmiş Gender üzrə Lima İş Proqramı qəbul edildi.

COP29-da qəbul olunan ən önəmli qərarlardan biri hər il inkişaf etməkdə olunan ölkələrə 1,3 trilyon dollar iqlim maliyyəsini yönəltməyi nəzərdə tutan yeni öhdəlik olan Bakı Maliyyə Məqsədi (BMQ) razılığının əldə olunmasıdır. Bakı Maliyyə Məqsədi inkişaf etmiş ölkələrin 2035-ci ilə qədər inkişaf etməkdə olan dövlətlər üçün hə il ən azı 300 milyard dollar məbləğində vəsaitin səfərbər olunmasına rəhbərlik etməsini nəzərdə tutan əsas hədəfləri müəyyən edir. 2015-ci ildən bəri ilk dəfə olaraq COP29-da Paris Sazişinin 6-cı maddəsi tam işlək vəziyyətə gətirildi. Bu maddənin işlək vəziyyətə gətirilməsinə həm texniki, həm də siyasi amillər maneə törədirdi. Azərbaycan bununla bağlı bütün mövqeləri bir araya gətirib qızıl ortanı tapmaqla belə bir tarixi nəticənin əldə edilməsinə nail oldu. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin maddə karbon emissiyalarını azaltmaq üçün beynəlxalq karbon bazarlarının yaradılmasına imkan verir. Bu bazarlar vasitəsilə bir ölkə başqa bir ölkədə həyata keçirilən emissiya azaldıcı layihələrdən karbon kreditləri ala bilər. Bu sistem ölkələrin dayanıqlı inkişafı ilə bağlı milli məqsədlərinə daha sürətlə və sərfəli şərtlərlə çatmasına kömək göstərir. İqlim konfransında İtki və Zərər Fondu da tam şəkildə institutlaşdırıldı. 2022-ci ildən təşəbbüs kimi irəli sürülmüş, bu fondun əsas missiyası iqlim dəyişiklərinin təsirlərinə ən çox məruz qalan ölkələrə maliyyə yardımının göstərilməsidir. Bu fakt COP29 -da tam şəkildə institutlaşdırılması onun

2025-ci ildən əməli fəaliyyətə başlamasına, layihələri maliyyələşdirə bilməsinə geniş şərait yaradacaq (2, s.11). COP29-un yekun qərarı ilə Qlobal Adaptasiya Hədəfi sənədi əsasında Bakı Adaptasiya Yol Xəritəsi yaradıldı. Növbəti COP sessiyaları çərçivəsində adaptasiya üzrə yüksək səviyyəli Bakı dialoqu çağırılacaq. Bu, inkişaf etməkdə olan ölkələrin maraqlarına uyğun olaraq, adaptasiya məsələsinin hər il COP29-larda müzakirəsinə şərait yaradacaq [2, s.11].

Bu sadalananları və Bakı COP-da qəbul olunan digər vacib qərarları iqlim dəyişmələri ilə mübarizədə, sözün əsl mənasında, dönüş nöqtəsi adlandırmaq olar.

Konfransın ölkəmiz üçün əhəmiyyətini aşağıdakı kimi qiymətləndirmək olar:

- Konfrans iqlim dəyişikliyi ilə bağlı problemlərin həllinə töhfə verməklə yanaşı, ölkəmizin iqtisadi, sosial və siyasi sahələrdə gələcək inkişafı üçün möhkəm bir platforma yaratdı. Dünya Azərbaycanın uğurunu gördü və bunu yüksək qiymətləndirdi. Azərbaycanın qlobal liderlik roluna davam etdirməsi iqlim dəyişikliyi ilə mübarizədə yeni perspektivlər açır və bu ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunu daha da artırır.

- Bakı Olimpiya stadionunda təşkil olunan tədbir sıfır karbon emissiyası ilə tarixə düşmüşdür.

- COP 29 çərçivəsində Azərbaycanın təşəbbüsü ilə “yaşıl enerji” sahəsində 5 beynəlxalq əməkdaşlıq müqaviləsi imzalandı.

- İqlim maliyyəsinə dair konkret həllər üzrə qlobal səviyyədə konsensus əldə olunmuşdur.

- Konfransın təşkilində sıfır tullantı prinsiplərinə əməl olunub və əlilliyi olan şəxslər üçün tam inklüziv mühit yaradılmışdır.

- Qarabağ və Şərqi Zəngəzur bölgələrinin “yaşıl enerji zonası” olaraq təqdim edilməsi beynəlxalq səviyyədə rəğbətlə qarşılanmışdır.

- Prezident İlham Əliyev Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ərazilərinin bərpasında innovativ yanaşmaları ön plana çəkmişdir.

- Tədbirdə Azərbaycan “ağıllı şəhər” və “ağıllı kənd” konsepsiyaları geniş müzakirə edilmiş və beynəlxalq diqqət qazanılmışdır.

- Konfransın keçirilməsi Azərbaycanın turizm və investisiya imkanlarını əhəmiyyətli ölçüdə artırmışdır. Bu tədbir perspektivdə ölkəyə minlərlə ziyarətçi gətirəcək və Azərbaycanın turizm, iqtisadiyyat və qlobal nüfuzuna töhfə verəcək. Ola bilsin ki, tədbirdə iştirak edən dövlətlər Azərbaycanı daha yaxından tanıyıb ölkənin müxtəlif sahələrinə investisiya qoyacaqlar.

- Tədbirdə iştirak edən müxtəlif ölkələrin nümayəndələri Azərbaycanın təşkilatçılığını yüksək qiymətləndirmişlər.

COP29-da dünyaya 14 çağırış səsləndi, o cümlədən Azərbaycan sülhlə bağlı çağırış etdi. Üç mindən artıq jurnalist sessiyanı izlədi və dünyaya informasiya ötürdü. Bağlıış plenar iclasında COP29-un yüksək səviyyədə təşkilinə görə Azərbaycana rəsmi şəkildə təşəkkür elan edilməsi barədə qətnamə qəbul olundu.

COP29 ölkəmizin tarixinə respublikamızda keçirilən ən böyük beynəlxalq forum kim düşdü. Tədbirin Bakıda keçirilməsi Azərbaycanın beynəlxalq arenada artan nüfuzunun və ölkənin etimadlı tərəfdaş kimi qəbul edilməsinin göstəricisi kimi dəyərləndirilir.

İki həftə ərzində Bakıda iqlim dəyişmələrinin fəsadlarının aradan qaldırılması ilə bağlı keçirilən tədbirlər, aparılan müzakirələr və nəticədə qəbul edilən qərarlar dünyanın bu günü və gələcəyi üçün ümidlər vəd etdi.

Tədbir başa çatdıqdan sonra noyabrın 24-də Prezident İlham Əliyev sosial şəbəkə hesabında etdiyi paylaşımında vurğulamışdır: “COP29 iqlim diplomatiyasında dönüş nöqtəsidir və mən inanıram ki, bu irs gələcək iqlim fəaliyyətinə müsbət təsir göstərəcək” [2, s.11]. COP29 nəticəsində Azərbaycan öz dost və düşməninə bir daha dəqiq müəyyən etdi. Bu amili xarici siyasətində də nəzərə alacaq. Beləliklə, dünyanın “yaşıl gələcəyi”nin yol xəritəsi Bakıda cızıldı.

## ƏDƏBİYYAT

1. Oruc V. COP-29-un uğurlu təşkili Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunu daha da yüksəltdi / “Azərbaycan” qəz., Bakı, №261(9716), 2024, 27 noyabr
2. Musayeva Y. Bakı COP-29-da tarix yazdı / “Azərbaycan” qəz., Bakı, №261(9716), 2024, 27 noyabr
3. Sadiqov B. Mötəbər tədbirin, möhtəşəm təşkili / “Azərbaycan” qəz., Bakı, №261(9716), 2024, 27 noyabr
4. [https://youtube/4ARK\\_93csylFk?si=ItFCT\\_cKZvI3Zz6Icop29](https://youtube/4ARK_93csylFk?si=ItFCT_cKZvI3Zz6Icop29) Neden Azerbaycanda düzenleniyor?-DuyğuYüz sev...
5. <https://publika.az/news/avropa/543038/html>
6. <https://youtube/qe7kaEHPFuY?si=Dk8HZueKj4iV66A6> COP29-da global hədəfə nail olundu milyardlarla dollar ayrıldı ki...
7. <https://president.az/> / Bakıda COP29-un Liderlər Sammitinin açılış mərasimi keçirilib
8. <https://modern.az/> / COP-ların tarixi: 28 tədbir nə vaxt və harada keçirilib, nə müzakirə...
9. <https://az.wikipedia.org/> BMT-nin İqlim Dəyişmələri Konfransı (2024)
10. <https://president.az/> / COP29 çərçivəsində inkişaf etməkdə olan kiçik ada...

Redaksiyaya daxil olub 05.11.2024